

УДК 351.858

К. А. Алексєєва,
к. держ. упр., старший викладач кафедри менеджменту,
Київський національний лінгвістичний університет

ДЕРЖАВНА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті визначено місце та роль людського капіталу в інформаційному суспільстві. Показано, що становлення інформаційного суспільства є взагалі неможливе без розвитку людського капіталу. Розроблено стратегічні напрями розвитку людського капіталу в сучасних умовах через розвиток механізмів творчої мотивації людського капіталу та соціального захисту населення.

In the article the place and the role of the human capital in the informative society has been determined. It has been shown that forming of the informative society is impossible at all without development of the human capital. There have been worked out the strategic directions of the development of the human capital in current conditions through the development of the mechanisms of the creative motivation of the human capital and the social protection of people.

Ключові слова: інформаційне суспільство, людський капітал, стратегія розвитку людського капіталу, творча мотивація, соціальний захист населення.

Key words: informative society, human capital, strategy of development of the human capital, creative motivation, social protection of people.

ВСТУП

На теперішній час у суспільному розвитку відбулися масштабні трансформації, які характеризуються постійно зростаючим впливом інформації на всі сфери життя. Весь процес розширеного відтворення фактично визначається використанням інформаційних технологій. Країни, які вчасно здійснили структурну перебудову економіки та зробили ставку на розвиток інтелектуальних ресурсів нації, вийшли на передові позиції у світі, залишивши всіх інших далеко позаду, причому прірва, яка розділяє перших і других, щодня продовжує зростати. В таких умовах в Україні є необхідними наукові розробки державної стратегії розвитку людського капіталу, оскільки саме розвиток людського капіталу визначає багато в чому становлення інформаційного суспільства. Зазначимо, що роль державного управління в цьому процесі є надзвичайно важливою, оскільки саме державне управління володіє дієвими важелями впливу на процеси теоретичної розробки та практичної реалізації стратегії розвитку людського капіталу.

З огляду на вищезазначене тема даної статті є актуальною та вимагає подальших наукових розробок.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета даної статті полягає у визначенні методологічних основ формування державної стратегії розвитку людського капіталу в умовах інформаційного суспільства. Для досягнення мети передбачено:

- визначити місце та роль людського капіталу в інформаційному суспільстві;
- розробити стратегічні напрями розвитку людського капіталу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Сучасне суспільство являє собою надзвичайно складно організовану та структуровану єдність. Відбулося різке зростання інформаційних потреб окремої людини і всього суспільства, поряд із традиційними видами багатства все більшого значення продовжує набувати накопичення інформаційного багатства, що в результаті стимулює накопичення інших видів багатства та і, власне, визначає суспільний прогрес. Інформація перетворилась на фундаментальну загальнонаукову базову категорію. Доказом цього слугує формування таких принципово нових спрямувань наукового пізнання, як інформаційне суспільство, інформаційні технології, інформаційні потреби та ресурси, інформаційні послуги та товари, інформаційна економіка. У цілому, той факт, що інформація перетворилась на ключову продуктивну силу суспільства та охопила усі галузі та сфери життя, дозволив вченим охарактеризувати таке суспільство як інформаційне.

Інформаційне суспільство характеризується, перш за все, людським виміром такого суспільства, оскільки інформація створюється та розвивається людьми. Все більшого значення у вивченні навколишнього світу набуває колективний розум, що формується на базі колективних форм інтелектуальної роботи. Колективний розум є не просто сумою індивідуальних внесків окремих дослідників. Накопичені знання набувають синергетичну силу, формуючи "додану вартість" колективного розуму, що виникає за рахунок взаємодії великої кількості людей-дослідників [3, с. 74].

У зв'язку із вищезазначеними обставинами, увага провідних українських та світових вчених все більше

спрямовується на дослідження та реалізацію стратегії розвитку людського капіталу як рушійної сили сучасного економічного та соціального розвитку. Саме у формі людського капіталу реалізуються усі фізичні та творчі сили певного суспільства, тобто продуктивні сили людини в суспільному розвитку. В українській економічній теорії поняття "людський капітал" включається разом із такими поняттями, як "інтелектуальна власність" та "інфраструктура знань" в більш широке поняття інтелектуального капіталу. Людський капітал характеризується, по-перше, комплексом демографічних параметрів, таких як тривалість життя, загальна та професійна захворюваність, фізичний та психічний стан; по-друге, певними наявними в суспільстві рівнем освіти та культури людей, ступенем володіння ними науковими знаннями та інформацією. Паралельно існує поняття соціального капіталу, який включає фактори ефективності праці людей, пов'язані із міжособистісними стосунками.

Наявні об'єктивні умови, які характеризуються ключовою роллю і місцем людини в інформаційному суспільстві, вимагають як від окремих особистостей, так і від їхніх груп нових форм мислення, поведінки та співробітництва. В умовах інформаційного суспільства людина являє собою не просто "людину економічну" з її раціональною поведінкою, характерною для доіндустріального та індустріального суспільств, але особистість творчу та багатогранну. Саме творчі можливості людей до генерації нового знання та інформації стають головним ресурсом майбутнього. Окрім того, важливою відмінною ознакою сучасного пересічного працівника є новий характер мотивації до трудової діяльності: людська діяльність все більше мотивується не зовнішніми стимулами до зростання матеріального добробуту, а стимулами внутрішніми, які породжуються бажанням самореалізації особистості.

Зазначений аспект є фактором прихованої небезпеки, яка полягає у ймовірності формування несприятливого соціального клімату та розпалювання соціальних негараздів у суспільстві, де відсутні можливості для творчої самореалізації людської особистості [2, с. 6]. Справа в тому, що у зв'язку із деформованістю соціального та природного світів людина часто не знаходить свого місця в них, не знаходить можливостей для реалізації свого творчого потенціалу. Складається суперечлива ситуація: з одного боку, розвиток сукупного людського, інтелектуального капіталу є визначним фактором самого існування інформаційного суспільства, з іншого — наявне суспільство часто не тільки не сприяє, але й протидіє перетворенню людського, інтелектуального потенціалу в людський, інтелектуальний капітал. Подальше поглиблення конфлікту між суспільством і людиною може призвести до деградації особистості, посилення апатії, утвердження шкідливих та небезпечних стереотипів.

Через це проблема створення умов та конкретних механізмів актуалізації людського, інтелектуального потенціалу та перетворення його на людський, інтелектуальний капітал потребує оперативних заходів щодо її розв'язання. В таких умовах до суб'єкта державного управління — держави — висуваються вимоги щодо сприяння розвитку людського капіталу нації. Варто за-

начити, що сама держава є абстракцією, а точніше — сукупним, збірним суб'єктом, представленим багатьма ієрархічно побудованими органами влади, в яких також працюють люди. Тому суб'єктом політики загалом та конкретно політики розвитку людського капіталу є державний апарат, усі його працівники, які прямо чи опосередковано розробляють цю політику та здійснюють її реалізацію.

В ієрархічному плані державу як суб'єкт управління можна розділити на органи центральної влади, регіональні, місцеві державні і наддержавні (міждержавні) органи влади. Останні подані інститутами, що координують управлінську діяльність декількох держав [4, с. 45].

Розробка стратегії є однією з основних функцій апарату державного управління: стратегія виступає своєрідним інструментом для виконання конкретних задач державного значення. Формування стратегічних концепцій готує країну до майбутнього, встановлює довгострокові напрями розвитку, визначає конкретні наміри країни на перспективу. Це означає, що добробут країни залежить від рішень з боку державного управління щодо довгострокової стратегії, прийняття конкурентоздатних та ефективних стратегічних рішень, а також виконання стратегії у такий спосіб, щоб досягти запланованих результатів. Водночас власне державне управління є неможливим без розробки та виконання стратегії, оскільки при здійсненні державного управління відбувається перманентна орієнтація на потенційний результат. Завдяки цьому державне управління як процес набуває змісту стратегічного державного управління.

Задача стратегічного державного управління як діяльності держави щодо створення та реалізації стратегії країни складається із трьох взаємопов'язаних частин. По-перше, необхідно чітко окреслити довгострокові перспективи розвитку країни із врахуванням наявних ресурсів, тобто визначити конкретні цілі розвитку; по-друге, важливо вміти обернути загальні визначені раніше цілі країни на конкретні напрями діяльності всередині неї, тобто забезпечити досягнення цих цілей; по-третє, необхідно перманентно проводити оцінку виконаної роботи щодо досягнення цілей, вносити певні корективи відповідно до змінюваних умов.

При складанні державної стратегії розвитку важливо не тільки продумати певні цілеспрямовані державні заходи та дії, але й реакцію на непередбачуваний хід подій як всередині країни, так і за її межами, оскільки деякий ступінь невпевненості у майбутньому завжди присутній. Отже, загальна державна стратегія повинна складатися із запланованої (спрямованої) стратегії та адаптивної реакції на зміни ситуації.

Успішна реалізація стратегії розвитку людського капіталу на сьогодні вимагає конкретних управлінських рішень щодо того, як досягти намічених результатів у наявних умовах. Від державного управління залежить, які заходи будуть реалізовані та які механізми будуть задіяні для того, щоб дана стратегія діяла. Підкреслимо, що формування управлінських знань, управлінських концепцій, проектів та програм перестав бути привілеєм центральних органів влади, а стає здобутком усіх органів влади, в тому числі й муніципальних. Процес поступового розвантаження центральних органів влади

надає їм можливість зосередитись на сучасних методах управління (стратегічних, програмно-цільових, інформаційно-аналітичних тощо). Все це зумовлює становлення управлінської культури, формування концептуального мислення "знизу вгору".

На сьогодні позитивним є те, що в цілому відбулися якісні зміни в поглядах самих управлінців, які стали діяти більш професійно, здійснюючи більш ефективний вплив на об'єкти управління. Відбулося усвідомлення того факту, що економічне зростання не можна забезпечувати за рахунок руйнування природних, соціальних та духовних факторів. Органами державного управління постійно розробляються заходи соціального захисту населення в умовах ринкової невизначеності. Поступово непродумані дії управлінців-непрофесіоналів стали сприйматися як анахронізм та навіть засуджуватися суспільством.

На теперішній час стратегічні орієнтири України зводяться до розбудови інформаційного суспільства, що, в першу чергу, означає зміну технологічного способу виробництва та механізму господарювання. Ключова роль на даному шляху належить саме людському капіталу, рівень розвитку якого є необхідною умовою забезпечення розвитку інформаційних технологій. Інтелектуалізація економічного середовища, нові наукові знання, інноваційний бізнес, інформатизація, ступінь оволодіння інформаційними ресурсами повинні стати на тепер необхідними підставами існування високоефективної та конкурентоспроможної ринкової економіки.

При розробці державної стратегії щодо розвитку людського капіталу варто враховувати деякі загальні особливості, характерні для людського капіталу [1, с. 46].

- у сучасних умовах людський капітал є головною цінністю суспільства та головним фактором економічного зростання;

- формування людського капіталу вимагає від самої людини та від всього суспільства значних матеріальних витрат;

- людський капітал може накопичуватися (у вигляді певних здібностей та навичок);

- людський капітал може зношуватись фізично та змінювати свою вартість;

- інвестиції в людський капітал забезпечують, як правило, його власнику у майбутньому отримання більш високих доходів;

- внески в людський капітал дають досить значний за обсягом, тривалий в часовій перспективі та інтегральний за характером економічний та соціальний ефект;

- інвестиційний період у людського капіталу є значно довшим (12—20 років), аніж у фізичного капіталу;

- людський капітал відрізняється від фізичного за ступенем ліквідності: людський капітал не можна відокремити від його носія — певної людини;

- незалежно від джерел формування, які можуть бути державними, сімейними та приватними, використання людського капіталу та отримання прямих доходів контролюється самою людиною;

- функціонування людського капіталу, ступінь віддачі від його застосування зумовлені вільним волевиявленням суб'єкта, його індивідуальними інтересами,

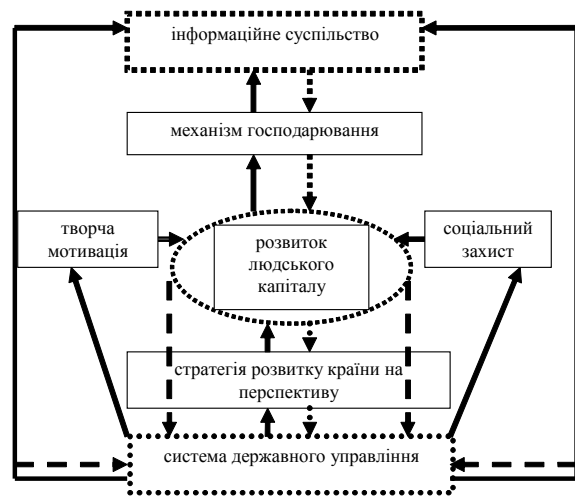

Рис. 1.

моральною та матеріальною зацікавленістю, відповідальністю, світоглядом, загальним рівнем культури.

Система управління людським капіталом — це сукупність стратегічно узгоджених і пов'язаних між собою методів і засобів управління людським капіталом, спрямована на збільшення вартості та результативності людського капіталу в національній економіці. В Україні потрібно сформувати чітке уявлення у державних діячів щодо сутності людського капіталу, що дозволить створити потужну та гнучку систему управління ним як головним ресурсом розвитку, забезпечити активізацію процесів одержання, передання та використання знань.

На нашу думку, ефективність створюваної системи управління людським капіталом залежить від розвитку на державному рівні системи мотивації людей не просто до трудової діяльності, а до трудової діяльності, яка вимагає творчого креативного підходу. Економіка створюється для людей, однак саме людина, виконуючи певну економічну діяльність, виступає засобом або інструментом економіки (виробничим фактором), виступає носієм економічного прогресу. З метою формування ефективного мотиваційного механізму до трудової діяльності дуже важливо розглядати людину не тільки як виробничий фактор, але й з погляду можливостей для розвитку. В умовах інформаційної революції проблеми соціалізації особистості, мотивації її до творчої діяльності стають пріоритетними. Людина змінює зовнішній світ і одночасно змінюється сама, виступає засобом та одночасно метою змін, що відбуваються.

На ранніх історичних етапах діяльність людей здійснювалась на основі біологічних інстинктів, які активізувались у зв'язку із необхідністю протистояти природі, яка загрожувала їх існуванню. Це була дотрудова, інстинктивна діяльність. Поступово діяльність людей набувала все більш свідомого характеру, формувалась система свідомо координованих суспільних зусиль. Людина вже не тільки протистояла природним явищам, але виділяла себе з інших. Основною метою діяльності людини став відчужуваний матеріальний продукт, а сама трудова діяльність спрямовувалась на досягнення матеріального результату. Нарешті, на вищих ступенях прогресу у людини з'явилось бажання до розвитку себе як особистості, як творчого суб'єкта.

В умовах інформаційного суспільства саме трудова

діяльність людини, яка не мотивується виключно матеріальними потребами, змінює характер та механізм господарювання, а також прискорює перехід до наступного технологічного набагато швидше укладу, аніж будь-які революційні потрясіння. Це обумовлено тим, що у випадку достатніх можливостей для самореалізації особистості, примноження матеріального продукту вже не сприймається окремою особистістю як самоціль, а його відчуження як несправедливість.

Отже, реалізація стратегічної мети державного управління щодо розвитку людського капіталу в умовах розбудови інформаційного суспільства в Україні передбачає, перш за все, формування ефективного мотиваційного механізму до такої трудової діяльності, яка дозволить реалізувати творчий потенціал людей, різноманітних колективів та підприємств.

З огляду на це важливим завданням державного управління є гармонізація відносин на ринку праці. Це означає, що необхідно забезпечити всім працездатним та бажаючим працювати такі робочі місця, які відповідали б нахилам і здібностям кожного. Заходами державного впливу у цьому зв'язку є посередництво з боку державних інституцій у знаходженні роботи, безкоштовне консультування з питань ситуації та тенденцій на ринку праці, тренінги, матеріальна допомога при зміні місця роботи.

Обов'язково потрібно створити всі умови для того, щоб будь-які можливості дискримінації на робочому місці були усунуті. Неприйнятною є дискримінація осіб в залежності від раси, статі, кольору шкіри, релігійних чи політичних переконань, а також соціального чи національного походження. Потрібно всіляко протидіяти (в рамках чинного законодавства) створенню гірших умов для таких осіб, наприклад, щодо заробітної плати чи доступу до певних управлінських посад.

У соціальній сфері державний курс повинен відрізнятися розвиненою системою соціального захисту населення: доступною (не обов'язково безкоштовною) медициною, широкими державними програмами щодо підтримки найбільш незахищених громадян. Хоча не варто і забувати про те, що в умовах України ментальність людей є такою, що патерналізм (надмірна опіка) з боку держави в соціальному плані може призвести до формування прошарку соціальних утриманців

Необхідно також забезпечити відкритий доступ всіх громадян до вибору освіти та професії. На теперішній час від цього залежить, чи має людина шанси на успіх на ринку праці, а отже, і на стабільні доходи. Освіта повинна бути доступною та відповідати здібностям і талантам тих, хто її здобуває, незалежно від статків. Професійний та соціальний статус людини не пов'язаний з походженням, а формується в процесі навчання та трудової діяльності. Доступність освіти забезпечує вільний розвиток та самореалізацію особистості, що виступає суттєвим фактором мотивації людського капіталу в умовах інформаційного суспільства.

Активна сімейна політика є ще одним стратегічним напрямом розвитку людського капіталу. Підтримка сім'ї здійснюється через низку правових та фінансових заходів. На теперішній час в Україні вживаються заходи щодо захисту жінок та матерів (захист від звільнення, право на відпустку по догляду за дитиною, суттєва ма-

теріальна допомога при народженні дитини, право на скорочений робочий день). Незважаючи на зазначені державні заходи, народжуваність в Україні продовжує скорочуватися, що, на нашу думку, пов'язано із змінами в суспільній свідомості молодих людей, пов'язаними із відсутністю стабільності та невпевненістю у майбутньому.

В умовах сучасного суспільства політична сфера виступає, на нашу думку, фактором соціалізації особистості. Саме тому необхідно всіляко заохочувати громадян мати активну громадянську позицію. Для цього необхідно максимально забезпечити свободу слова, свободу волевиявлення, а також створити розвинений механізм державного регулювання суспільного життя, ефективні зв'язки між громадянами та органами державної влади, що, до речі, самотужки створить передумови для делегування центральними органами влади частини своїх функцій місцевим органам влади у рамках чинного законодавства.

ВИСНОВКИ

Таким чином, людський капітал перетворюється на теперішній час на головну рушійну силу всього соціально-економічного розвитку. Це пов'язано із безальтернативністю становлення такого суспільства, де постійно зростає вплив інформації на всі сфери життя, тобто інформаційного суспільства.

В Україні, як і будь-де в світі, розбудова інформаційного суспільства є неможливою без розвитку людського капіталу, оскільки саме людський капітал є носієм інтелектуального ресурсу нації, визначальним фактором розвитку інформаційних технологій. В таких умовах до вчених у галузі державного управління висувуються конкретні вимоги щодо розробки стратегічних напрямів розвитку людського капіталу.

У даній статті акцент зроблено на необхідності формування механізмів творчої мотивації людського капіталу із паралельним розвитком системи соціального захисту населення. В разі практичної реалізації вказаних напрямів розвитку людського капіталу, на нашу думку, вдасться забезпечити інтелектуальний розвиток суспільства, що створить умови для формування інформаційного суспільства та одночасно запобігти можливим соціальним небезпекам.

Література:

1. Добрынин И.А. Человеческий капитал в транзитивной экономике: формирование, оценка, эффективность использования / И.А. Добрынин, С.А. Дятлов, Е.Д. Цыренкова. — СПб.: Наука, 1999. — 309 с.
 2. Иванов В.Н. Инновационные социальные технологии устойчивого развития / В.Н. Иванов, В.И. Патрушев, Г.Т. Галиев. — Уфа: ООО "Дизайн Полиграфсервис", 2003. — 352 с.
 3. Кизим М.О. Національна інноваційна система як механізм реалізації інтелектуального капіталу в Україні / М.О. Кизим, І.О. Матюшенко // Інновації: проблеми науки і практики: [монографія]. — Х.: ВД "ІНЖЕК", 2006. — 336 с.
 4. Мельник Л.Ю. Держава і власність / Л.Ю. Мельник, М.Х. Корецький. — Дніпропетровськ: Січ, 2002. — 409 с.
- Стаття надійшла до редакції 06.09.2010 р.*